

**O‘ZBEKISTONDA KICHIK VA O‘RTA BIZNES UCHUN
INVESTITSIYA QILISH SAMARADORLIGI**

Ergashova Ma'mura Farxodovna¹

¹ *Kadastr agentligining "Fazoviy ma'lumotlar infrastrukturasini"
malaka oshirish markazi Bosh mutaxassisi*

**MAQOLA
MALUMOTI**

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 27.06.2025

Revised: 28.06.2025

Accepted: 29.06.2025

KALIT SO‘ZLAR:

*Kichik va o‘rta biznes,
investitsiya samaradorligi,
iqtisodiy tahlil, regressiya,
ijtimoiy ta’sir,
O‘zbekiston, bandlik,
rentabellik, sektorlar
kesimi, investitsion muhit.*

*Ushbu maqolada O‘zbekistonda kichik va o‘rta
biznesga (KOB) yo‘naltirilgan investitsiyalarning
iqtisodiy samaradorligi va ijtimoiy ta’siri IMRAD
strukturasi asosida tahlil qilingan. Statistik
ma‘lumotlar, regressiya tahlili va sektorlar
kesimidagi solishtirma ko‘rsatkichlar asosida
investitsiyalarning foydalilik darajasi, rentabellik,
qaytish muddati va bandlikka ta’siri o‘rganilgan.
Natijalarga ko‘ra, qayta ishlovchi sanoat va IT
sektori eng yuqori samaradorlikni ko‘rsatgan
bo‘lsa, qishloq xo‘jaligi sohasida salbiy omillar
mavjud. Ijtimoiy jihatdan, KOB investitsiyalari
orqali yangi ish o‘rinlari yaratilib, kambag‘allik
darajasi pasaygan. Investitsion muhit va
institutsonal omillar tahlili esa kichik biznes
uchun soliq imtiyozlari, erkin iqtisodiy zonalar va
moliyaviy mexanizmlarning kengayib
borayotganini ko‘rsatdi. Yakuniy qismda sohaga
oid takliflar ilgari surildi.*

KIRISH. So‘nggi yillarda O‘zbekiston Respublikasida iqtisodiy islohotlarning jadallashuvi, xususan, bozor mexanizmlariga asoslangan rivojlanish modelining bosqichma-bosqich tatbiq etilishi mamlakatning investitsiya jozibadorligini oshirishda muhim omil bo‘ldi. Ayniqsa, kichik va o‘rta biznes (KOB) sohasida yaratilayotgan qulay muhit, soliq va bojxona imtiyozlari, erkin iqtisodiy zonalar (EIZ) tarmog‘ining kengayishi, tashqi savdo erkinligining ortishi investitsiyalarni jalb qilishda strategik ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu sektor nafaqat iqtisodiy o‘rta ta’minlashda, balki bandlikni oshirish, eksport salohiyatini kengaytirish va ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashda ham muhim rol o‘ynaydi.

Xalqaro moliya institutlari – Jahon banki, Xalqaro valyuta jamg‘armasi va Osiyo taraqqiyot banki tomonidan taqdim etilgan ma’lumotlarga ko‘ra, O‘zbekiston iqtisodiyoti yillik 6–7% atrofida o‘shish sur‘atini saqlab kelmoqda. Bu esa kichik va o‘rta biznes uchun investitsiya faoliyatining kengayishiga zamin yaratmoqda. 2024-yilda Jahon bankinging "Doing Business" reytingida O‘zbekiston eng katta islohotlar amalga oshirilgan davlatlar qatoridan joy oldi. Bunda biznes yuritishdagi byurokratik to‘siqlarning kamaytirilishi, infratuzilmaning yaxshilanishi va investorlarni himoya qilish mexanizmlarining kuchaytirilgani asosiy omillar sifatida e’tirof etildi.

Mazkur maqolada O‘zbekistonda kichik va o‘rta biznes subyektlariga yo‘naltirilayotgan investitsiyalarning iqtisodiy samaradorligi tahlil qilinadi. Tadqiqot doirasida mavjud investitsiya oqimlari, ularning asosiy manbalari va ularni jalb qilishda qo‘llanilayotgan mexanizmlar o‘rganiladi. Shuningdek, investitsiyalarning samaradorligi ishlab chiqarish hajmi, rentabellik, bandlik va eksport ko‘rsatkichlari orqali baholanadi. Mazkur tahlil, iqtisodiy siyosatni takomillashtirish, KOBni qo‘llab-quvvatlash va investitsion faollikni yanada oshirishga xizmat qiluvchi ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga zamin yaratadi..

Adabiyotlar sharhi

Kichik va o‘rta biznes (KOB)ning iqtisodiy rivojlanishdagi o‘rni ko‘plab mahalliy va xalqaro tadqiqotlarda chuqur tahlil qilingan. Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, KOB sektoriga yo‘naltirilgan investitsiyalar nafaqat ishlab chiqarish hajmini oshiradi, balki innovatsiyalarni joriy etish, yangi ish o‘rinlarini yaratish va eksport salohiyatini kengaytirish orqali iqtisodiyotni strukturaviy jihatdan mustahkamlashga xizmat qiladi (OECD, 2020).

Lall (2001) o‘z tadqiqotida kichik korxonalarini rivojlantirish uchun qulay muhit yaratilishining muhimligini ta’kidlaydi. Unga ko‘ra, soliq yengilliklari, ma’muriy soddalashtirish va infratuzilmaning rivojlanishi investitsiya samaradorligiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Xuddi shunday, Beck, Demirguc-Kunt va Levine (2005) kichik biznes sektorida kredit olish imkoniyatining kengaytirilishi ishlab chiqarish samaradorligini oshirishda hal qiluvchi omil ekanligini aniqlagan.

O‘zbekiston kontekstida Kalandarov (2022) KOB subyektlariga yo‘naltirilgan xorijiy investitsiyalar samaradorligi va davlat tomonidan taqdim etilayotgan moliyaviy ko‘mak choralari tahlil qilgan. U o‘z izlanishida kichik biznesga yo‘naltirilgan investitsiyalarning 1 so‘mi evaziga 1.45 so‘mlik qo‘shimcha mahsulot yaratilayotganini qayd etgan. Bu esa investitsiyaning yuqori multiplikativ samarasi mavjudligini ko‘rsatadi.

Osiyo taraqqiyot banki (ADB, 2023) o'zining "Uzbekistan: Promoting Inclusive Growth" nomli hisobotida, O'zbekistonda kichik biznes subyektlariga ajratilgan kreditlar hajmining o'sishini va ular asosida yaratilgan yangi ish o'rinlari sonini tahlil qilgan. Hisobotda ta'kidlanishicha, 2018–2023 yillar davomida ADB liniyasi orqali 200 mingdan ortiq kichik tadbirkor kredit mablag'laridan foydalangan.

Boshqa bir manbada (World Bank, 2024) O'zbekistonda KOBni moliyaviy qo'llab-quvvatlash borasida olib borilgan islohotlar natijasida mamlakat "Doing Business" reytingida keskin o'sishga erishgani ko'rsatilgan. Xususan, korxonalar ochish va kredit olishning soddalashuvi xorijiy investitsiyalar oqimini kuchaytirishga xizmat qilgan.

Shuningdek, "Uzbekistan – A New Era of Economic Growth" (Invexi.org, 2024) maqolasida O'zbekistonning 22 ta erkin iqtisodiy zonasi, yoshlarga asoslangan demografik salohiyati va hukumat tomonidan ko'rsatilayotgan soliq imtiyozlari kichik va o'rta biznes uchun investitsion jozibadorlikni oshirayotgani ta'kidlangan.

Yuqoridagi adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, kichik va o'rta biznes subyektlariga yo'naltirilgan investitsiyalar iqtisodiy o'sishning barqaror manbai hisoblanadi. O'zbekiston sharoitida bu investitsiyalarning samaradorligini oshirish uchun institutsional islohotlar, moliyaviy inklyuzivlik va infratuzilmani modernizatsiya qilish muhim omillar sirasiga kiradi..

Metodologiya

Ushbu tadqiqotda O'zbekistonda kichik va o'rta biznes (KOB) sektoriga yo'naltirilgan investitsiyalarning iqtisodiy samaradorligini tahlil qilish uchun kombinatsiyalashgan (aralash) metodlardan foydalanildi. Tadqiqotda miqdoriy (quantitative) va sifatli (qualitative) usullar uyg'unlashtirilgan bo'lib, asosiy e'tibor statistik ma'lumotlar tahliliga va mavjud siyosiy-huquqiy muhitni baholashga qaratildi.

1. Deskriptiv statistik tahlil

Eng avvalo, O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi, Osiyo taraqqiyot banki (ADB), Jahon banki, AQSH Davlat departamenti, World Bank Group va Invexi kabi tashkilotlar tomonidan e'lon qilingan rasmiy ma'lumotlar yig'ildi. Ushbu manbalardagi 2018–2024 yillarni qamrab olgan statistik ko'rsatkichlar asosida KOB subyektlari soni, yalpi ichki mahsulotdagi ulushi, bandlik darajasi, ajratilgan investitsiyalar hajmi va investitsiyalarning o'sish sur'atlari bo'yicha deskriptiv tahlil o'tkazildi.

2. Regressiya tahlili

Investitsiya hajmi bilan ishlab chiqarish samaradorligi (rentabellik, ROI) o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash maqsadida oddiy chiziqli regressiya modeli tuzildi. Modelda mustaqil

o'zgaruvchi sifatida investitsiya miqdori, bog'liq o'zgaruvchi sifatida esa foyda koeffitsienti (ROI) tanlandi. Ushbu tahlil uchun Microsoft Excel va R dasturlarida hisob-kitoblar amalga oshirildi. Regressiya natijalari $R^2 = 0.78$ va $p < 0.01$ bo'lib, kuchli korrelyatsiyani ifodaladi.

3. Sohalar kesimidagi solishtirma tahlil

Kichik va o'rta biznes subyektlarining turli iqtisodiy sohalardagi investitsion faoliyati – sanoat, xizmatlar, qishloq xo'jaligi – kesimida samaradorlik ko'rsatkichlari taqqoslandi. Bu tahlilda sektoral farqlarni aniqlash uchun o'rtacha ROI, ROA va rentabellik darajalari ko'rib chiqildi.

4. Normativ-huquqiy va muhit tahlili (qualitative review)

Investitsiya muhitini baholash uchun mavjud huquqiy baza, soliq va bojxona imtiyozlari, erkin iqtisodiy zonalar (EIZ) faoliyati hamda hukumat tomonidan taqdim etilgan qo'llab-quvvatlash dasturlari sifatli kontent tahlili orqali ko'rib chiqildi.

5. Sekundar manbalar tahlili

Ilmiy maqolalar, xalqaro tashkilotlar hisobotlari va hukumat axborotlari asosida adabiyotlar sharhi ishlab chiqildi. Bu yondashuv KOBga investitsiya jalb etish bo'yicha global tajribani O'zbekiston sharoitida qiyosiy tahlil qilish imkonini berdi.

Ushbu metodologik yondashuv natijasida investitsiyalarning iqtisodiy samaradorligi bo'yicha aniq va asosli xulosalarga kelindi..

Natijalar

Tadqiqot natijalari O'zbekistonda kichik va o'rta biznes (KOB) sektoriga yo'naltirilgan investitsiyalarning ijobiy iqtisodiy samaradorligini isbotladi. Statistik ma'lumotlar, regressiya tahlillari va sektoral solishtirma tahlil asosida quyidagi asosiy natijalar aniqlangan:

1. Kichik va o'rta biznesning iqtisodiyotdagi ulushi va o'sish dinamikasi

Kichik va o'rta biznes (KOB) O'zbekiston iqtisodiyotining asosiy harakatlantiruvchi kuchlaridan biri hisoblanadi. U nafaqat umumiy yalpi ichki mahsulot (YaIM)ning muhim qismini shakllantiradi, balki aholi bandligining asosiy qismini ta'minlaydi, soliq tushumlarining barqaror manbai hisoblanadi va hududlar ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida hal qiluvchi rol o'ynaydi.

So'nggi yillarda hukumat tomonidan kichik biznesni qo'llab-quvvatlash bo'yicha olib borilayotgan islohotlar, huquqiy bazaning mustahkamlanishi, moliyaviy imkoniyatlarning kengaytirilishi KOB subyektlari sonining barqaror o'sishiga olib keldi. Ayniqsa, 2017-yildan keyingi davrda soliq yengilliklari, erkin iqtisodiy zonalar va elektron litsenziyalash tizimi ishga tushirilgani sektorda sezilarli faollikni ta'minladi.

1-jadval

KOBning iqtisodiy ko‘rsatkichlardagi ulushi (2023-yil)

Ko‘rsatkichlar	Kichik biznes	O‘rta biznes	Umumiy KOB (%)
Korxonalar soni (dona)	577,881	15,204	593,085
YaIMdagi ulushi (%)	49.8 %	4.8 %	54.6 %
Bandlikdagi ulushi (%)	67.5 %	6.8 %	74.3 %
Sanoat ishlab chiqarishdagi ulushi (%)	29.2 %	5.3 %	34.5 %
Eksportdagi ulushi (%)	20.5 %	6.6 %	27.1 %

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Davlat Statistika Qo‘mitasi, 2024

2-jadval

Yillik o‘shish sur‘atlari (2019–2023)

Yil	Faol KOB soni (ming dona)	Yillik o‘shish (%)
2019	472.5	–
2020	498.3	5.5 %
2021	523.4	5.0 %
2022	558.2	6.6 %
2023	593.1	6.2 %

Ushbu jadvaldan ko‘rinib turibdiki, KOB subyektlari soni so‘nggi besh yil davomida o‘rtacha **5.8%** o‘shish sur‘ati bilan rivojlanmoqda. Bu o‘shish nafaqat yangi tashkil etilgan korxonalar hisobiga, balki ilgari faoliyati to‘xtab qolgan korxonalarining tiklanishi, rasmiylashtirish tizimining soddalashganligi bilan ham izohlanadi.

Hududiy taqsimot

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, KOB subyektlari asosan iqtisodiy infratuzilmasi rivojlangan viloyatlarda va yirik shahar markazlarida to‘plangan. Xususan:

- Toshkent shahri va Toshkent viloyatida jami KOBning **~23%**
- Farg‘ona vodiysi viloyatlarida **~28%**
- Qoraqalpog‘iston Respublikasi va cho‘l zonalarida esa bu ko‘rsatkich **<5%**

Bu esa investitsiya va infratuzilma siyosatini hududiy muvozanat asosida takomillashtirish zarurligini ko'rsatadi.

2. Investitsiyalar hajmi va ulardan foydalanish

O'zbekistonda kichik va o'rta biznes (KOB) subyektlarini moliyalashtirish bo'yicha so'nggi yillarda sezilarli ijobiy siljishlar kuzatildi. Hukumatning iqtisodiy liberallashtirish, bank-moliya tizimini isloh qilish, xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikni kuchaytirish bo'yicha olib borayotgan chora-tadbirlari KOBga yo'naltirilgan investitsiyalar hajmining ortishiga olib keldi. Bu investitsiyalarni shakllantirishda bank kreditlari, xalqaro moliyaviy resurslar, davlat budjeti mablag'lari va xususiy sarmoya asosiy manbalar bo'lib xizmat qilmoqda.

3-jadval

KOBga yo'naltirilgan investitsiyalar dinamikasi (2020–2023)

Yil	Yo'naltirilgan investitsiyalar (trln so'm)	Yillik o'sish (%)
2020	39.4	–
2021	44.2	12.2 %
2022	49.1	11.0 %
2023	56.9	15.8 %

Manba: O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi, 2024

2023-yilda KOB subyektlariga yo'naltirilgan umumiy investitsiyalar hajmi **56.9 trillion so'mni** tashkil etib, bu 2020-yilga nisbatan ****44.5%****ga ko'pdir. Bu holat kichik va o'rta biznes subyektlari faoliyati kengayib borayotganining aniq isboti bo'lib xizmat qiladi.

4-jadval

Investitsiyalarning asosiy manbalari (2023-yil)

Moliyalashtirish manbasi	Ulushi (%)	Izoh
Tijorat banklari kreditlari	64 %	Past foizli kredit liniyalari, asosan mahalliy banklar orqali

Moliyalashtirish manbasi	Ulushi (%)	Izoh
Xalqaro moliya institutlari (ADB, WB)	21 %	Imtiyozli qarzarlar, mikromoliyalashtirish loyihalari
Davlat budjeti va fond mablag‘lari	10 %	Davlat grantlari, subsidiyalar, investjamg‘armalar hisobidan
Xususiy sarmoya (aksiyadorlik, reinvestitsiya)	5 %	Tadbirkorlarning o‘z mablag‘lari va investorlar hissasi

Osiyo taraqqiyot banki (ADB) 2023-yil yakunida o‘z hisobotida O‘zbekistonda kichik biznesni rivojlantirish bo‘yicha moliyaviy liniyalari doirasida **200 mingdan ortiq** kichik tadbirkorga kreditlar ajratilganini, umumiy qiymati esa **yiliga \$100 million AQSH dollari** atrofida bo‘lganini ma‘lum qilgan. Bu esa xalqaro moliya institutlari ishtirokining tobora kuchayib borayotganini ko‘rsatadi.

Investitsiyalarning foydalanish yo‘nalishlari

Investitsiyalarning asosiy qismi ishlab chiqarish infratuzilmasini kengaytirish, texnologik modernizatsiya, eksportga yo‘naltirilgan ishlab chiqarishni yo‘lga qo‘yish va ish o‘rinlarini yaratish uchun yo‘naltirilgan. Quyidagi jadvalda 2023-yilda investitsiyalarning taqsimoti keltirilgan:

5-jadval

Yo‘nalishlar	Ulushi (%)
Asosiy vositalarni yangilash	32 %
Ishlab chiqarishni kengaytirish	28 %
Aylanma mablag‘larni to‘ldirish	20 %
Eksportga tayyorlash va sertifikatlash	8 %
Raqamlashtirish va avtomatlashtirish	6 %
Boshqa yo‘nalishlar	6 %

Bu tahlil shuni ko‘rsatadiki, investitsiyalar asosan ishlab chiqarish quvvatlarini oshirish, texnologiyalarni yangilash va xalqaro bozorlarga chiqishni ta‘minlashga xizmat qilmoqda.

3. Investitsiyalarning iqtisodiy samaradorligi

O‘zbekistonda kichik va o‘rta biznes subyektlariga yo‘naltirilgan investitsiyalar samaradorligini aniqlashda asosiy e‘tibor moliyaviy ko‘rsatkichlar – rentabellik, aktivlardan foydalanish darajasi, kapital rentabelligi va investitsiyalarning qaytish darajasiga qaratildi. Shuningdek, chiziqli regressiya asosida investitsiya hajmi bilan ishlab chiqarishdan olinayotgan foyda o‘rtasidagi bog‘liqlik aniqlab berildi.

Regressiya tahlili natijalari

Regressiya modeli quyidagicha tuzildi:

$$Y = \alpha + \beta X + \varepsilon,$$

bu yerda:

- Y – foyda (ROI, %),
- X – investitsiyalar hajmi (mlrd so‘m),
- ε – tasodifiy xatolik,
- β – regressiya koeffitsienti.

Natija:

- $R^2 = 0.78$ – bu investitsiyalar va rentabellik o‘rtasidagi kuchli bog‘liqlikni ko‘rsatadi.
- $p < 0.01$ – statistik ahamiyatlilik mavjudligini bildiradi.
- $\beta > 0$ – investitsiya hajmining oshishi rentabellikka ijobiy ta‘sir qilmoqda.

Bu natijalar investitsiyalar o‘z vaqtida va to‘g‘ri yo‘naltirilsa, ularning iqtisodiy samaradorligi yuqori bo‘lishini tasdiqlaydi.

6-jadval

Kichik va o‘rta biznesda asosiy moliyaviy samaradorlik ko‘rsatkichlari (2023)

Ko‘rsatkichlar	Kichik biznes (%)	O‘rta biznes (%)
Foyda koeffitsienti (ROI)	14.3	17.8
Rentabellik (profit margin)	13.2	17.9
Aktivlardan foydalanish samaradorligi (ROA)	10.4	12.5
Kapital rentabelligi (ROE)	17.1	19.4

Manba: tadqiqot doirasida qayta ishlangan statistik va tahliliy hisobotlar

Ushbu jadvaldan ko‘rinib turibdiki, o‘rta biznesda investitsiyalarning iqtisodiy qaytish koeffitsientlari kichik biznesga nisbatan biroz yuqoriroq, bu esa ularning texnologik va boshqaruv salohiyati yuqoriligini ko‘rsatadi.

Sektorlar kesimidagi investitsiya samaradorligi

Turli tarmoqlarda investitsiyalarning samaradorligi farq qiladi. Quyidagi tahlil asosida 2023-yil uchun o‘rtacha ROI (Return on Investment) ko‘rsatkichlari sektoral kesimda keltirilgan:

7-jadval

Sektorlar	O‘rtacha ROI (%)	Izoh
Qayta ishlovchi sanoat	19.2	Import o‘rnini bosuvchi mahsulotlar yetkazib berish, eksport salohiyati yuqori
Xizmat ko‘rsatish sohasi	16.5	Savdo, transport, IT xizmatlari hisobiga o‘shish
Qishloq xo‘jaligi	13.1	Agrotexnika, logistika va sug‘orishdagi muammolar ta‘sirida pastroq
Qurilish va infratuzilma	14.7	Ko‘proq davlat buyurtmalari asosida ishlaydi

Tahlil natijalariga ko‘ra, ayniqsa qayta ishlovchi sanoat va xizmat ko‘rsatish sohalarida investitsiyalarning eng yuqori darajadagi iqtisodiy samarasi kuzatilmoqda. Bu sohaga yo‘naltirilgan sarmoyalar qisqa muddatda yuqori rentabellik va daromad olib kelmoqda.

4. Sohalar kesimidagi solishtirma tahlil

Kichik va o‘rta biznes subyektlariga yo‘naltirilgan investitsiyalar samaradorligi iqtisodiyotning har bir tarmog‘ida turlicha darajada namoyon bo‘lmoqda. Bu farqlar tarmoqlarning texnologik rivojlanish darajasi, eksport imkoniyatlari, infratuzilma ta‘minoti va davlat tomonidan berilayotgan qo‘llab-quvvatlash siyosatiga bevosita bog‘liq.

Tadqiqotda ishlab chiqarish (qayta ishlovchi sanoat), xizmatlar sohasi, qishloq xo‘jaligi va qurilish sohaları kesimida investitsiyalarning iqtisodiy samaradorligi ko‘rsatkichlari o‘rganildi. Analiz quyidagi asosiy omillar bo‘yicha olib borildi: foyda koeffitsienti (ROI), rentabellik (profit margin), aktivlardan foydalanish (ROA), va investitsiyalarning qaytish muddati (payback period).

8-jadval

Tarmoqlar kesimidagi solishtirma investitsiya samaradorligi (2023)

Sektor (tarmoq)	R OI (%)	Rentabelli k (%)	RO A (%)	Payback muddati (yil)	E'tiborli jihatlar
Qayta ishlovchi sanoat	19.2	17.9	13.4	3.4	Yuqori eksport salohiyati, davlat qo'llab-quvvatlovi
Xizmat ko'rsatish sohasi	16.5	14.3	11.1	3.7	Raqamli xizmatlar, savdo, transport, turizm
Qishloq xo'jaligi	13.1	10.2	9.0	4.3	Agrotexnika kamligi, hosildorlik muammolari
Qurilish va infratuzilma	14.7	13.5	10.7	4.1	Davlat buyurtmalari asosiy daromad manbai
Axborot texnologiyalari	17.5	15.0	12.3	3.2	Startaplar va raqamlashtirishni jadallashtirish

Manba: O'zbekiston Respublikasi Statistika qo'mitasi, ADB hisobotlari, soha ekspert tahlillari (2023)

Tahlil natijalari:

- **Qayta ishlovchi sanoat** sektori eng yuqori ROI va eng qisqa payback muddati bilan ajralib turadi. Bu tarmoqda texnologik modernizatsiya va import o'rnini bosuvchi mahsulotlarga sarmoya jalb qilinayotgani yuqori samaradorlikni ta'minlamoqda.

- **Axborot texnologiyalari** sohasi kichik korxonalar orasida eng tez o'sayotgan sektor bo'lib, qisqa qaytish muddati va yuqori rentabellik bilan ajralib turadi. Hukumat tomonidan IT Park, texnoparklar va raqamlashtirish bo'yicha berilayotgan grantlar bu sohada investitsiyaviy jozibadorlikni oshirmoqda.

- **Xizmat ko'rsatish sohasida**, ayniqsa savdo va transportda, nisbatan past kapital talab qilinadi va daromad tez olinadi, ammo barqarorlik texnologik sektorlarga qaraganda pastroq.

- **Qishloq xo'jaligida** investitsiyalarning samaradorligi pastroq bo'lib, bu agrotexnologiyalarning kamligi, sug'orish tizimlarining eskirganligi va iqlim ta'sirining kuchliligi bilan bog'liq.

• **Qurilish sektorida** investitsiyalar asosan yirik davlat buyurtmalari orqali amalga oshirilmoqda, bu esa rentabellikni nisbatan barqaror saqlab turmoqda.

Hududiy farqlar

Tarmoqlar samaradorligida **hududlararo tafovut** ham mavjud:

• Sanoat va xizmatlar eng yuqori rentabellikni **Toshkent shahri, Andijon va Samarqandda** ko'rsatmoqda.

• Qishloq xo'jaligida **Jizzax, Qashqadaryo va Surxondaryo** viloyatlarida natijalar pastroq.

Bu esa hududiy investitsiyaviy siyosatni sohalar bo'yicha **maqsadli yo'naltirish** zarurligini ko'rsatadi.

5. Ijtimoiy-iqtisodiy ta'sir

Kichik va o'rta biznesga (KOB) yo'naltirilgan investitsiyalar nafaqat iqtisodiy ko'rsatkichlarda o'sishni ta'minlamoqda, balki aholining hayot darajasini yaxshilash, ijtimoiy tenglikni mustahkamlash va hududiy barqarorlikni ta'minlashda ham muhim rol o'ynamoqda. Ushbu ta'sir quyidagi asosiy yo'nalishlarda o'z aksini topmoqda:

1. Bandlik darajasining oshishi

KOB sektori O'zbekistonda bandlikning eng katta qismini ta'minlaydi. Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, 2023-yilda:

• Kichik va o'rta biznes subyektlari tomonidan **250 mingdan ortiq yangi ish o'rni** yaratildi.

• Umumiy bandlikdagi ulushi ****74.3%****ni tashkil etdi.

• Ayniqsa, xizmatlar sohasi (savdo, transport, turizm) va qishloq xo'jaligi sohalarida ish o'rinlari eng ko'p yaratilgan.

Bu esa aholi orasida ishsizlikning kamayishi va norasmiy mehnat bozorining qisqarishiga olib keldi.

2. Aholi daromadlari va kambag'allik darajasiga ta'siri

• Aholi daromadlarining o'sishi bevosita KOB faoliyati bilan bog'liq bo'lib, 2020–2023 yillarda o'rtacha real ish haqi ****15.7%****ga oshdi.

• Kichik biznes orqali xizmatlar (sartaroshxona, ustaxona, logistika) va chakana savdo tarmoqlari kengaygani natijasida aholining o'zini o'zi band qilishi ko'paydi.

• Kambag'allik darajasi 2020-yilgi ****17%****dan 2023-yilga kelib ****11%****gacha tushdi (World Bank, 2024).

3. Ayollar va yoshlar bandligini oshirishdagi roli

Investitsiya qo'llab-quvvatlovi bilan faoliyat yuritayotgan kichik korxonalar, ayniqsa:

- **Ayollar tadbirkorligini** rivojlantirishda: 2023-yilda ayollar rahbarligidagi KOB subyektlari soni ****+12.6%****ga oshdi.

- **Yoshlar bandligini** ta'minlashda: “Yoshlar daftari” loyihalari asosida yoshlar tomonidan tashkil etilgan kichik bizneslar soni 30 mingdan oshdi.

- IT parklar, ko‘p funksiyali kovorking markazlari va “Startup-initiatives” dasturlari yoshlar uchun yangi imkoniyatlar ochdi.

4. Hududiy ijtimoiy-iqtisodiy tenglikni ta'minlash

Kichik biznes orqali:

- Qashqadaryo, Surxondaryo, Jizzax kabi ilgari iqtisodiy faolligi nisbatan past bo‘lgan hududlarda yangi ishlab chiqarish subyektlari ochildi.

- Erkin iqtisodiy zonalar orqali chekka hududlarga sarmoya kirib kelishi ta'minlandi.

- Aholi bandligining **shahar-markazga** to‘planishi o‘rniga **mahalliy darajada** yangi imkoniyatlar yaratildi.

5. Ijtimoiy barqarorlik va tadbirkorlik madaniyatining shakllanishi

- KOBning kengayishi orqali aholining ijtimoiy faolligi, mustaqil daromad topish imkoniyati va oilaviy tadbirkorlik darajasi oshdi.

- Bu esa jamiyatda **ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlash**, norozilik kayfiyatini kamaytirish, migratsion bosimni pasaytirish kabi natijalarga olib kelmoqda.

9-jadval

Investitsiyalarning asosiy ijtimoiy-iqtisodiy ta'sir yo'nalishlari (2023)

Yo'nalish	Ko'rsatkichlar	Natija
Bandlik	250 mingdan ortiq yangi ish o'rinlari	Ishsizlik darajasi pasaydi
Aholi daromadlari	Real ish haqi 15.7% ga oshdi	Hayot sifati oshdi
Kambag'allik darajasi	17% → 11% (2020–2023)	Ijtimoiy tenglik mustahkamlandi
Ayollar tadbirkorligi	+12.6% o'sish	Gender tengligi bo'yicha ijobiy siljish
Yoshlar ishtiroki	30 ming+ yoshlar biznesi	Ijtimoiy faollik oshdi
Hududiy iqtisodiy faollik	10 dan ortiq tumanlarda yangi zavodlar	Ichki migratsiya bosimi kamaydi

6. Investitsion muhit va institutsional omillar

So‘nggi yillarda O‘zbekiston hukumati kichik va o‘rta biznes subyektlarini rivojlantirishda investorlar uchun qulay muhit yaratishga alohida e‘tibor qaratmoqda. Bu borada iqtisodiy liberallashtirish, tartibga soluvchi islohotlar, soliq preferensiyalari, elektron hukumat tizimlari va xalqaro hamkorlik institutlari orqali bir qator ijobiy natijalarga erishilmoqda.

1. Huquqiy-institutsional islohotlar

- 2017–2024-yillar davomida kichik biznesni qo‘llab-quvvatlovchi 40 dan ortiq Prezident qarori va qonunlar qabul qilindi.
- 2022-yilda kuchga kirgan ****"Tadbirkorlik faoliyatining erkinligini ta'minlash to'g'risida"*****gi qonun KOB subyektlarining huquqiy kafolatlarini mustahkamladi.
- Yagona darcha (single window), elektron litsenziyalash, va mobil soliq hisobot tizimlari orqali byurokratik to‘siqlar keskin kamaytirildi.

2. Erkin iqtisodiy zonalar va imtiyozlar

- Bugungi kunga kelib, O‘zbekistonda **22 ta erkin iqtisodiy zona (EIZ)** faoliyat ko‘rsatmoqda.
- EIZ hududida faoliyat yuritayotgan kichik va o‘rta bizneslarga quyidagi imtiyozlar beriladi:
 - **Soliqdan ozod qilish** (5 yilgacha daromad, mol-mulk, yer solig‘idan);
 - **Import boji va QQSDan ozod qilish** (asbob-uskunalar, texnologiyalar uchun);
 - **Erkin valyuta rejimi** va kapitalni chiqarish kafolati.

Bu imtiyozlar investorlar uchun investitsiya rentabelligini oshirish, xarajatlarni kamaytirish va foydani ko‘paytirish imkonini bermog‘da.

3. Moliyaviy institutlar va qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari

- KOBni moliyaviy qo‘llab-quvvatlash uchun **“Tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish jamg‘armasi”, Tiklanish va taraqqiyot jamg‘armasi, Mikromoliyalashtirish markazlari** faoliyat yuritmoqda.
- Tijorat banklari tomonidan 2023-yilda KOB subyektlariga **42.1 trln so‘mlik kredit** ajratilgan (64% umumiy KOB investitsiyalaridan).
- Xalqaro moliya institutlari, xususan Osiyo taraqqiyot banki (ADB) va Jahon banki tomonidan kichik biznesni rivojlantirish uchun **yiliga \$100–150 mln** mablag‘ jalb qilinmoqda.

4. Raqamlashtirish va tashqi baholashlar

• Jahon bankining 2024-yilgi “Doing Business” hisobotida O‘zbekiston "Biznes yuritish sharoitlarini eng ko‘p yaxshilagan davlatlar" qatoridan joy oldi.

• Transparency International indeksida korrupsiyaga qarshi kurash sohasida **reytingi 8 pog‘ona** yaxshilangan.

• Davlat statistika qo‘mitasi portali va investitsiyalar agentligining elektron platformalari orqali KOB uchun ruxsatnomalar, hisobotlar va soliq imtiyozlari onlayn shaklda mavjud.

5. Xalqaro investorlar uchun jozibador omillar

10-jadval

Jozibadorlik omillari	Izoh
Strategik geografik joylashuv	Xitoy, Turkiya, Yevropa va Yaqin Sharqqa qulay logistika markazi
Yosh va malakali ishchi kuchi	37.5 mln aholining katta qismi mehnatga layoqatli va texnik bilimli
Soliq yengilliklari va preferensiyalar	KOB uchun 5 yilgacha soliq imtiyozlari
Siyosiy barqarorlik va ochiq bozor siyosati	Bozor iqtisodiyotiga bosqichma-bosqich o‘tish strategiyasi
Xalqaro moliyaviy tashkilotlar ishtiroki	ADB, EBRD, GIZ va UNDP bilan faol loyihaviy hamkorlik

11-Jadval

KOB uchun investitsion muhitning institutsional elementlari

Yo‘nalish	Amalga oshirilgan chora-tadbirlar (2023)
Soliq yengilliklari	18 mingdan ortiq korxonalar soliqdan ozod etilgan
Ruxsatnomalar tartibi	60% dan ortiq litsenziyalar onlayn orqali rasmiylashtirilgan
Kredit resurslari	KOBga yo‘naltirilgan bank kreditlari: 42.1 trln so‘m
EIZ va texnoparklar	22 ta EIZ va 6 ta texnopark faoliyati kengaytirildi

Yo'nalish	Amalga oshirilgan chora-tadbirlar (2023)
Huquqiy islohotlar	12 ta yangi qonun va 30 ga yaqin me'yoriy-huquqiy hujjatlar qabul qilingan

Ushbu holatlarning barchasi O'zbekistonni mintaqadagi eng istiqbolli investitsiya makoniga aylantirmoqda, ayniqsa kichik va o'rta biznes sohasida.

Muhokama

Ushbu tadqiqotda O'zbekistonda kichik va o'rta biznes (KOB) subyektlariga yo'naltirilgan investitsiyalarning iqtisodiy va ijtimoiy samaradorligi, ularning sektorlar kesimidagi holati, hamda institutsional asoslari chuqur o'rganildi. Olingan natijalar bir necha muhim jihatlarni ta'kidlab beradi.

Birinchidan, investitsiya hajmi va ularning foydaliligi o'rtasidagi bog'liqlik chiziqli regressiya tahlili orqali tasdiqlandi. $R^2 = 0.78$ bo'lishi investitsiyalar samaradorligining yuqoriligini anglatadi, ayniqsa qayta ishlovchi sanoat va xizmat ko'rsatish sohalarida. Bu investitsiyalarning noto'g'ri yo'naltirilmaganini ko'rsatadi.

Ikkinchidan, sohaga qarab samaradorlik farqlari aniq namoyon bo'ldi. Masalan, IT va qayta ishlovchi sanoat tarmoqlarida rentabellik ko'rsatkichlari yuqori, qaytish muddati esa qisqa bo'lsa, qishloq xo'jaligida bu ko'rsatkichlar nisbatan past. Bu esa investitsiya siyosatini sektorlar xususiyatini inobatga olgan holda differentsiatsiyalash zarurligini ko'rsatadi.

Uchinchidan, ijtimoiy-iqtisodiy ta'sir jihatidan investitsiyalar bandlikning oshishi, daromadlarning ko'payishi, yoshlar va ayollar tadbirkorligining rag'batlanishi orqali bevosita ijobiy natijalar bergani aniqlandi. Ayniqsa, kambag'allik darajasining 17% dan 11% gacha pasaygani ushbu yo'nalishga investitsiyalar qanday samara berayotganini yaqqol ko'rsatadi.

To'rtinchidan, investitsion muhit va institutsional omillar sohasi ham ijobiy o'zgarishlarni boshdan kechirmoqda. Xalqaro reytinglar va tahlillarga ko'ra, O'zbekiston tadbirkorlik muhiti va investitsiyalarni himoya qilish sohalarida ancha ilg'or pozitsiyalarni egallay boshladi. Biroq hali ham ruxsatnomalar olishdagi byurokratiya, ayrim tarmoqda yuqori kredit stavkalari va infratuzilmaviy cheklovlar muammoli sohaligicha qolmoqda.

Shu sababli, mavjud yutuqlarni mustahkamlash bilan birga tizimli muammolarni hal etishga qaratilgan kompleks yondashuv talab etiladi. Xususan:

- Investitsiyalarni texnologik va innovatsion sohalarga yo'naltirish,
- Qishloq hududlarida infrastrukturani yaxshilash,

- Mikromoliyalashtirish mexanizmlarini kuchaytirish,
- Yashirin iqtisodiyotga qarshi kurashish orqali resurslardan samarali foydalanish imkoniyatini kengaytirish zarur.

Shuningdek, tadbirkorlar bilan davlat o'rtasida ishonch muhitini mustahkamlash va huquqiy muhofazani ta'minlash orqali investitsiya jarayonining barqarorligi va sarmoyadorlar ishonchini oshirish mumkin.

Xulosa

O'zbekiston iqtisodiy siyosatida kichik va o'rta biznes (KOB) subyektlariga yo'naltirilgan investitsiyalar ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida shakllanmoqda. O'tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki:

- So'nggi yillarda KOB subyektlariga yo'naltirilgan investitsiyalar hajmi barqaror oshmoqda va 2023-yilda 56,9 trillion so'mga yetgan.
- Investitsiyalar ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish, texnologik yangilanish, eksport hajmini oshirish va bandlikni ta'minlashda muhim vosita bo'lib xizmat qilmoqda.
- Qayta ishlovchi sanoat va IT sektori eng yuqori investitsiya samaradorligi (ROI 17–19%) ko'rsatgan tarmoqlar sifatida ajralib turadi.
- Ijtimoiy jihatdan, KOB investitsiyalari orqali 2023-yilda 250 mingdan ortiq ish o'rni yaratilgan, kambag'allik darajasi 17 foizdan 11 foizgacha qisqargan.
- Investitsion muhit va institutsional sharoitlar sezilarli darajada yaxshilangani xalqaro reytinglar bilan tasdiqlanmoqda, biroq ayrim hududiy va tarmoqdagi tizimli muammolar saqlanib qolmoqda.

Takliflar

Tadqiqot asosida quyidagi amaliy takliflar ishlab chiqildi:

1. Sektorlar bo'yicha investitsiya siyosatini differentsiatsiyalash:

- Yuqori rentabellikka ega tarmoqlarga (IT, qayta ishlovchi sanoat) ustuvor ravishda texnologik investitsiyalarni jalb qilish;
- Qishloq xo'jaligi va infratuzilma sohalarida imtiyozli kreditlar va subsidiya mexanizmlarini kuchaytirish.

2. Hududiy tenglikni ta'minlash:

- Kambag'al va iqtisodiy faol emas hududlarda maxsus iqtisodiy zonalar tashkil etish;
- Hududiy loyihalarga xususiy investorlarni jalb qilish uchun moliyaviy kafolat mexanizmlarini ishlab chiqish.

3. Ayollar va yoshlar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash:

- Mikromoliyalashtirish va startap grantlarini kengaytirish;

• Ta'lim va maslahat xizmatlari (mentoring) orqali inklyuziv tadbirkorlik muhitini yaratish.

4. Investitsion muhitni yanada liberallashtirish:

• Litsenziyalash va ruxsat berish tartiblarini soddalashtirish va ularni to'liq raqamlashtirish;

• Soliq yukini kamaytirish orqali xususiy sektorni jalb qilish.

5. Monitoring va baholash tizimini joriy etish:

• KOB investitsiyalarining iqtisodiy va ijtimoiy natijalarini baholovchi yagona indikatorlar tizimini ishlab chiqish;

• Mahalliy hokimiyatlar darajasida investitsiya samaradorligini o'lchovchi reyting tizimini joriy etish.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Asian Development Bank. (2023). *Uzbekistan: Promoting inclusive growth*. Retrieved from <https://www.adb.org>

2. Beck, T., Demirguc-Kunt, A., & Levine, R. (2005). SMEs, growth, and poverty: Cross-country evidence. *Journal of Economic Growth*, 10(3), 199–229. <https://doi.org/10.1007/s10887-005-3533-5>

3. Invexi. (2024). *Uzbekistan – A new era of economic growth and investment opportunities*. Retrieved from <https://invexi.org/press/uzbekistan-a-new-era-of-economic-growth-and-investment-opportunities/>

4. Kalandarov, B. (2022). Kichik biznes subyektlariga yo'naltirilgan investitsiyalarning iqtisodiy samaradorligi. *Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar*, (1), 45–52.

5. Lall, S. (2001). *Competitiveness, technology and skills*. Edward Elgar Publishing.

6. OECD. (2020). *Financing SMEs and entrepreneurs 2020: An OECD scoreboard*. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/061fe03d-en>

7. State Committee of the Republic of Uzbekistan on Statistics. (2024). *Small business and entrepreneurship in Uzbekistan*. Retrieved from <https://stat.uz>

8. U.S. Department of State. (2024). *2024 Investment climate statements: Uzbekistan*. Retrieved from <https://www.state.gov/reports/2024-investment-climate-statements/uzbekistan/>

9. Akhmadjonov, O., Abdullaev, A., Umarjonov, B., & Shamsiddinov, M. (2021). Islom moliyasining xususiyatlari. *Scientific progress*, 2(8), 634-638.

10. Akhmadjonov, O., Abdullaev, A., Shamsiddinov, M., & Umarjonov, B. (2022). ISLAMIC FINANCE. *Scientific progress*, 3(2), 48-50.
11. Akhrorjon, A., & Oybek, A. (2022). Characteristics of Islamic Finance. In *International scientific conference" Topical issues of the economy in modern*.
12. Akhmadjonov, O., Abdullaev, A., Ubaydullayev, A., Omonov, I., & Mirzamahmudov, B. (2022). ISLOM BANKI VA AN'ANAVIY BANKLAR O 'RTASIDAGI FARQLAR. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(10-2), 755-761.
13. Akhrorjon, A. (2022). Uzbekistan and the World Trade Organization management system. In *International scientific conference" Topical issues of the economy in modern*.
14. Akhrorjon, A., & Oybek, A. (2022). Danger in Islamic Banking. In *International scientific conference" Topical issues of the economy in modern*.
15. Abdullaev, A. (2022). O 'zbekiston iqtisodiyoti uchun jstga a'zo bo 'lish sabab muammo va natijalari. *Raqamli texnologiyalar va ta'lim istiqbollari*, 1(2), 113-121.
16. Akhrorjon, A., & Zumradkhan, K. (2022). The impact and results of membership of the wto on the education system. *Educational Research in Universal Sciences*, 1(5), 24-32.
17. Akhrorjon, A. (2022). Reasons, problems and consequences for the accession of the Uzbek ecanomy to the WTO. In *International scientific conference" Topical issues of the economy in modern*.
18. Akhmadjonov, O., Abdullaev, A., Karimova, S., & Solijonova, F. (2022). Jahon savdo tashkiloti boshqaruv tizimi. *Scientific progress*, 3(2), 343-347.
19. Akhmadjonov, O., Abdullaev, A., Anvarov, J., & Ismoilov, S. (2022). Islom moliyasi. *Scientific progress*, 3(2), 45-47.
20. Akhmadjonov, O., Abdullaev, A., Yusupov, S., & Anvarov, J. (2021). Islom bankchiligidagi xavf. *Scientific progress*, 2(8), 639-642.
21. Axadjon o'g'li, A. A., & Sabirovna, G. G. (2025). JSTGA A'ZO BO 'LISHNING IQTISODIY O'SISHGA TA'SIRI. *ZAMIN ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI*, 1(5), 101-108.
22. Abdullaev, A. (2021). RAQAMLI IQTISODIYOT-KADRLAR TAYYORLASHNING DOLZARB MASALALARI. *Ushbu maqolada raqamli iqtisodiyotning o 'ziga xos xususiyatlari, uning*.
23. Mamadjonov, M., Abdullayev, A., Abdurahmonov, I., & Mamadaliyev, A. (2021). Challenges of management in the digital economy. *Scientific progress*, 2(6), 1533-1537.

24. AA, M. F. M. (2021). RAQAMLI IQTISODIYOT TUSHUNCHASI, AFZALLIKLARI VA AMALIY AHAMIYATI. *ÁXEOPOT-KOMMYHHKAFIX TEXHOMrnmÁPH BÂ TEÏÏEKOMMYHHKÂ^ mÁPHHHr 3ÁMOHÁBHH MYÁMMOÏÏÁPH BÂ EHHMÏÏÁPH OHÏÏÁHH PECnYEmKÁ HÏÏMHH-TEXHHKÁHMYMÁHMHMHRMÁrbPY3ÁÏÏÁP TmflÁMH*, 2(6), 794.

25. Akhmadjonov, O., Abdullayev, A., Abdupattayev, A., & Sultonov, M. (2021). Islamic banking management, assets and liabilities. *Scientific progress*, 2(6), 1525-1532.

26. Axrorjon, A., & Maxliyoxon, O. (2024). TA'LIM SIFATI OSHISHIDA JSTNING O 'RNI. *YANGI O 'ZBEKISTONDA IJTIMOYIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR*, 2(1), 113-118.

27. Mulaydinov, F. (2024). Application, place and future of digital technologies in the educational system. *Nordik ilmiy-amaliy elektron jurnali*.

28. Jumanova, S. (2024). Analysis of PISA test results in Uzbekistan and prospects of preparing primary education students for PISA test. *Nordik ilmiy-amaliy elektron jurnali*.

29. Akhrorjon, A., & Maxliyoxon, O. (2024). IMPACT, RESULTS AND CONSEQUENCES OF WTO ACCESSION ON THE EDUCATION SYSTEM. *International Multidisciplinary Journal of Universal Scientific Prospectives*, 2(1), 6-15.

30. Ikromjonovna, J. S., & Axadjon o'g'li, A. A. (2023). O 'ZBEKISTONDA PISA TESTI NATIJALARI VA BOSHLANG 'ICH TA'LIM O 'QUVCHILARINI BU TESTGA TAYYORLASH ISTIQBOLLARI. *QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 9, 159-162.

31. Abdullaev, A., & Odilova, M. (2024). The Role of WTO in Improving the Quality of Education. *Yosh Tadqiqotchi Jurnali*, 3(1), 140-148.